

IV. Література XX ст.

Тема 35. Олесь Гончар (1918 — 1995)

Олесь (Олександр) Терентійович Гончар народився 3 квітня 1918 року в селі Суха, тепер Кобеляцького району Полтавської області. Після закінчення школи вступив до Харківського технікуму журналістики. З 1937 року О. Гончар почав друкуватися в українській пресі. 1938 року він вступив на філологічний факультет Харківського університету.

У перші дні війни пішов добровольцем на фронт у складі студентського батальйону. Брав участь у багатьох боях. Був двічі поранений. Улітку 1942 року в районі Белгорода, будучи контуженим, потрапив у полон — Харківський, потім Полтавський табір військовополонених. Звідти з партією військовополонених був незабаром направлений німцями на сільгоспроботи до радгоспу «Передовик» Кишеньківського району Полтавської області. Тут, працюючи на збиранні хліба, цегельному заводі» тваринницькій фермі, брав активну участь у діяльності підпільної антифашистської організації, створеної при радгоспі з робітників та військовополонених. У вересні 1943 року з приходом Червоної Армії знову пішов на фронт. На фронті писав вірші, які публікувалися в дивізійній газеті.

Після війни закінчив 1946 року Дніпропетровський університет, навчався в аспірантурі Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР.

Творчість

Уже перший роман Олеся Гончара «Прапорonosці» увійшов в історію української літератури одразу ж після його публікації в журналі «Вітчизна» (1946 -1948 роки). Твір двічі відзначений Сталінською премією (за «Альпи» та «Голубий Дунай» - 1948 року; за «Злату Прагу» - 1949 року).

Протягом 50-х років О. Гончар виступає з оповіданнями (збірки «Південь» (1951), «Новели» (1954), «Чарикомиші» (1958), «Маша з Верховини» (1959)), повістями «Микита Братусь» (1951), «Щоб світився вогник» (1955) та романами «Таврія» (1952) і «Перекоп» (1957).

Новим кроком у творчій еволюції письменника став роман «Людина і зброя» (1960; Державна премія УРСР ім. Т. Г. Шевченка, 1962) про студентський батальйон у кровопролитних боях 1941 року. Ленінською премією СРСР був відзначений роман у новелах «Тронка» (1963).

Етапним для О. Гончара став роман «Собор» (1968).

Пізніше виходили романи «Циклон» (1970), «Берег любові» (1976), «Твоя зоря» (1980; Державна премія СРСР за 1982 рік), повість «Бригантина» (1973), новели

«На косі», «Кресафт», «За мить щастя», «Геній в обмотках», «Ніч мужності», «Народний артист», «Corrida», «Чорний Яр» (1986), а також - літературно-критичні та публіцистичні статті, нариси, зібрані в книжках «Про наше письменство» (1972) і «Письменницькі роздуми» (1980), «Чим живемо» (1991).

Художньо-стильовий напрям, якого тримався Олесь Гончар, — поетичний реалізм.

Особливості творчої манери О.Гончара:

- органічне поєднання реалізму з романтичним баченням світу;
- планетарність художнього мислення;
- публіцистичність;
- філософське заглиблення в найскладніші проблеми сучасності;
- поетичність, ліричність образів і розповіді;
- пошуки позитивного ідеалу;
- звертання до народної творчості;
- символічність;
- основним об'єктом дослідження є людина, її внутрішній світ.

Характерною особливістю творів О. Гончара є:

- гумор;
- прозорість і глибоке смислове навантаження художнього слова,;
- лаконізм вислову;
- свіжі, своєрідні образи-символи;
- неологізми.

«За мить щастя»

Ідейний зміст новели

На думку І.Фоміної, «ключовим словом у новелі Олеся Гончара «За мить щастя» якраз і є МИТЬ: мить закохання, мить - як спалах блискавки і почуттів у двох, таких оддалених серцях: мадярки й українця, мить - як смерть Сашка, себто мить смерті - розплати... за любов!»

Таким чином, у новелі О. Гончара «За мить щастя» художньо осмислюється краса й сила кохання, подається узагальнений образ миті життя, філософія героя говорить про те, що людське щастя відносно й короткочасне. Можливо, людина й живе на землі заради цієї прекрасної миті, хоч і платить часто дуже високу ціну.

Стислий переказ новели

Було перше повоєнне літо. Зеленіли виноградники й виблискували перші снопи. Шляхом із військового табору до містечка тюпають артилерійські коні, але везуть не гармату, як завжди, а бочку-водовозку. Високо на ній сидить Сашко Діденко в пілотці набакиреній, у медалях на всі груди. Про демобілізацію думає, не інакше. Бо всі в ці дні живуть лише думками про те, що скоро додому, а там кожного очікує любов. У кожного - своя, а в когось просто невідома, туманна. Насвистує, наспівує бравий водовоз, чуб пшеничний напустивши на чоло. Літо горить, пашіє, хмелить хлопця. З радості він гогокає на все горло. У голову лізе всяке, що чув про любові фронтів, про знайомства в медсанбаті. А він знав тільки гармату, за боями ніколи на дівчат озиратися.

На жнив'яному полі біля невивершеного полукіпка раптом щось майнуло, як живе полум'я. Жниця вийшла з-за копички, позирає на шлях до солдата звабним оком. Червона кофтина палахкотить на ній. Волосся темніє, вільно спадаючи на плечі. Блищать загорілі ноги. Жінка п'є з глека воду й весело всміхається до водовоза, ніби під'юджує, припрошує до себе. З'являються ще двоє чи троє дівчат і давай жартувати, піддражнювати солдата, спокушати натяками. А він дивиться лише на ту одну, яка не бере участі в їхніх безсоромних вихилясах.

Сашко кидає віжки, встає з воза й прямує до жниць. Ті з вереском розбігаються, лише та, у червоній кофтині, залишається незворушно стояти. Дивиться очима, у яких безодня жаги й ніжності. «Ніщо не боялось його, все ніби ждало цієї миті, цієї зустрічі з ним, ніби навіть довгожданим». Указала на глечик - напийся, мовляв. Солдат не став, почав питати, як її звати. Відповідала, що Лорі, Лариса. Золоту соломинку знічев'я крутила в руках. Діденко обережно забрав її, потім узяв її маленьку руку у свою велику, грубу. Не пручалася, дивилася так, ніби все життя чекала саме його. У чорній хвилі волосся побачив срібну нитку сивини. З якого горя, якого смутку вона? «І сповнився ще гарячішим почуттям до неї, бажанням оберегти, прихистити її». Руку не хотілося випускати зі своєї, безодня очей зваблювала, а густо-вишневі губи були так довірливо близькі. Солдат припав до них. А вона ніби й чекала цього пориву, «віддарювала його жаркими поцілунками спраглості, вдячності й відваги».

Раптом вона жажнулася, скрикнула йому в засторогу. «До них наближалася смерть у вигляді незнайомого, чорного, в жилетці, з блискучим серпом у руці чоловіка. Це був її чоловік, наближався він з почуттям несамовитої правоти, з божевільною каламуттю в очах. Діденко згадав, що бачив недавно, як один їхній солдат лежав на винограднику затоптаний, з перерізаним горлом. І вихопив важкий трофейний пістолет. Пролунав постріл.

Того ж дня Діденко вже сидів на гауптвахті. Перший, хто його допитував, був упевнений, що причиною всьому - вино, але солдат сказав, що це дійсно хміль, та не той, про який вони думають. І замовк.

Симпатії вартових, звичайно ж, були на боці ув'язненого. Передавали йому й цигарки, і їжу, слухали безкінечні розповіді про його Ларисочку. І вже спільно відтворювали легенду її життя: віддано за нелюба, напевно, безприданниця. Зав'язав старий жмикрут світ молодій. От і збурунилась її душа, коли побачила цього білявого артилериста. «Чули раніше хлопці, що любов змінює людину, що в коханні душа людська розквітає, а тут це диво відбувалося на їхніх очах. Був, як усі, їхній друг і ось враз - із звичайного став незвичайним, став щедрим, багатим, багатшим за царів, королів! І це був їхній Сашко Діденко! Наче напоєний чарами, тільки й жив він тепер своїми золотими видіннями, отими снопами, її красою, тільки й чекав, коли вийде з гауптвахти та знов гайне до своєї циганочки (так він свою малярочку називав)».

Мріяв про весілля. Але закон забороняв брати шлюб з іноземками.

Старий ревнивець помер у лікарні, і справа набула широкого розголосу в країні. Говорили про безчинства окупаційних військ. Ішли депутації, вимагали винуватцеві найвищої кари. А тут ще й вибори. Лариса кричала, що це її провина, але тільки заступництво священика врятувало її від самосуду.

Діденка засудили до розстрілу. На варту заступили молоді, і до ув'язненого нікого не допускали. Приходила Лариса, але їй теж не дозволили наблизитися. Тільки в інші зміни вдалося зустрітися закоханим. Бійці без сліз і розчулення не могли дивитися на це побачення. Вирок подали на апеляцію, але надійшла відповідь - усе залишається в силі. Комбату доручили вислухати останнє слово. Діденко сказав, що ні про що не жалкує.

За півгодини засудженого розстріляли в яру, і тільки пронизливий жіночий скрик сколихнув тишу над виноградниками. Дива не трапилося. Сталося все, що мусило статися.